

بنیاد اندیشه
تاسیس ۱۳۹۴

برخه نوآوری های فقهی آیت الله محقق کابله

□ عبدالله فکور

اختلافات بی شمار موجود در آرای فقیهان هر عصر نشان می دهد که چگونه علم فقه از «رازوری» بیرون بوده است. آرای فقها بسیار گوناگون و تابع روش های استدلال و واقعیت های بیرونی بوده اند.

علم فقه از این طریق گسترش پیدا کرد که فقیهان «افعال مکلفین» و «حوادث واقعه» را بر کتاب و سنت عرضه می کردند و از این راه برای آنها حکمی از احکام پنجگانه (وجوب، حرمت، استحباب، کراهت، اباحه) با در نظر داشت عقلانیت هر عصر و دوران معین می کردند. شکی نیست که میان عقلانیت حاضر و واقعیت های زندگی انسانی در این عصر رابطه ای دیالکتیکی برقرار است، میان نظریه ها و افکار از

نوآوری در مسائل فقهی از عمده ترین مسئله اجتهاد است، اصولاً اجتهاد خودش به معنای جهد و تلاش و نوآوری است. استنباط احکام از منابع چهارگانه برای اجتهاد می طلبد که نوآوری در مسائل فقهی را در نظر داشته باشد. همین خود عقل که یکی از منابع استنباط احکام است، به روز بودن و نوآوری را تکاپومی نماید.

علم فقه یک علم عقلایی است که اهداف معینی را تأمین کرده و در بستر عقلایی حرکت می کند. «کسانی چون غزالی و شاطبی علم فقه را شرح و بسط مقاصد پنجگانه ای شریعت (حفظ دین، عقل، نسب، مال و جان) دانسته اند» (شبستری، ۱۳۸۴).

تغییرات آراء و فتوای فقهی در طول تاریخ فقه و

یک سو و واقعیت‌ها از سوی دیگر، رابطه‌ای تأثیر و تأثر وجود دارد.

فقیهان پویایی اجتهاد را با مصالح عقلایی در قلمرو شریعت حفظ می‌کنند و در برخی موارد به اجتهاد جدید می‌پردازند که چنان‌که اخیراً مصطلح شده به اجتهاد در زمان و مکان می‌پردازند.

آیت‌الله محقق کابلی یکی از علمایی بود که مشکلات زمانه‌اش را درک کرد و با داشتن شرایط اجتهاد، رساله عملیه فقهی‌اش را چاپ کرد، برای مردم شیعه افغانستان امید خلق کرد و باور ناشایست را که از این مردم مجتهد نمی‌شود نیز شکستاند. برای شیعه‌های افغانستان همین مجتهد شدن او یک نوآوری بود.

آیت‌الله محقق کابلی وضعیت مردم شیعه افغانستان را خوب درک می‌کرد که خودش متعلق به همین مردم بود. ایشان چندین آثار دارد و نوآوری‌های زیادی را در احکام و مسائل فقهی داشته است؛ ولی در این نوشته بنا بر این است که به برخی از مهم‌ترین نوآوری‌های فقهی ایشان پرداخته شود، بیشتر این نوآوری‌ها در بخش استفتائات ایشان است.

سن بلوغ دختران

سن بلوغ یک مسئله مهم و جدی در مسائل حقوقی و فقهی است، این مسئله پیامدهای زیادی را در پی دارد. انسان وقتی به سن تکلیف می‌رسد، خودش در بسیاری مسائل تصمیم گیرنده است و جسم و عقلش توانایی تحمل و حل مشکلات را پیدا می‌کند.

بسیاری مجتهدین از عراق و ایران بر این بودند که سن بلوغ در دختران همان نه سال قمری است؛ ولی آیت‌الله محقق کابلی در بخش استفتائات خود می‌گوید که سن بلوغ دختران در افغانستان سیزدگی سالگی است. چون نژادهای مختلف جهان سن بلوغ‌شان فرق دارد، عرب‌ها معمولاً زودتر به سن بلوغ می‌رسند؛ اما هزاره‌ها در افغانستان در سنین بالاتر به بلوغ می‌رسند. دختران هزاره در افغانستان در نه سالگی هیچ نشانه‌ای از بلوغ را ندارند. این مسئله را آیت‌الله محقق کابلی درک

کرده و فتوا می‌دهد که سن بلوغ دختران در سیزده سالگی است.

در پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله محقق به این پرسش پاسخ داده شده است، از جناب ایشان سوال شده است که «سن تکلیف دختران چند است؟» پاسخ ارایه شده است که «طبق نظر مشهور فقها تمام کردن نه سال قمری، ولی به نظر اینجانب اگر دختر در ماه رمضان قدرت بر روزه گرفتن نداشته باشد و یا حرجی باشد و عادت ماهانه زنانه هم نشود تا سیزده سال قمری به تکلیف نمی‌رسد.» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله محقق کابلی)

ایشان واقعیت‌های زندگی مردمش را در نظر گرفته و حکم صادر می‌کرد، دختران هزاره در افغانستان در نه سالگی اصلاً تحمل روزه را ندارند و نماز را نیز درست ادا نمی‌توانند.

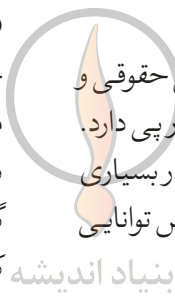
رسم و رواج ناپسند در این کشور وجود داشت که دختران را در نه سالگی حتی به ازدواج می‌دادند که این مشکل حتی خطر را متوجه حیات دختران می‌کرد که این رسم ناپسند از همین حکم‌های سن بلوغ در نه سالگی دختران نشأت می‌گیرد.

پرداخت سهم سادات با اجازه مجتهد

خمس در مذهب شیعه یکی از منابع مهم درآمد برای مدارس دینی و سادات است، این درآمد باعث شده بود که در جامعه شیعه و هزاره مردم به پیرو مرید تقسیم گردد، سادات پیرشان بودند و هزاره‌ها مرید بودند، هر کدام از سادات مریدان مشخص خود را داشتند که هر شش (ما) ماه) و یا هر سال در زمان مشخص سهم سادات را از مردم هزاره برای شان جمع‌آوری می‌کرد.

در ضمن سادات فقیر و غنی سهم سادات را از مریدان شان اخذ می‌کردند؛ اما آیت‌الله محقق کابلی در یکی از استفتاهایش گفته است که سهم سادات را یا به دفتر مجتهد بدهید و یا این‌که به اجازه مجتهد به سادات فقیر بدهید. سادات که فقیر نیست حق ندارند خمس بگیرند.

اگرچه این فتوا باعث شد که برخی از سادات

بنیاد اندیشه

۱۳۹۶

برابر حوادث و اتفاقات روزگار محو و نابود شده‌اند؛ اما قیام و نهضت‌هایی که از این عنصر دوام بخش بهره‌مند بوده‌اند، نه تنها کمرنگ نشده‌اند؛ بلکه هر روز به درخشش آن افزوده و جاودانه گردیده‌اند. قیام و حادثه عاشورا که بارزترین حماسه در نوع خود است، اکنون به صورت یکی از شورانگیزترین حماسه‌های تاریخ بشریت درآمده است؛ حماسه بزرگ و تأثیرگذار کربلا و عاشورای حسین بن علی^(ع) که نه تنها باعث حفظ و بقاء نهضت اباعبدالله^(ع) و یاران با وفایش شده است؛ بلکه در طول تاریخ مهم‌ترین عامل قیام‌ها، نهضت‌های تاریخی و مبارزات پیروزمندان بر علیه ستم، بیداد و نابرابری‌های اجتماعی و حافظ مکتب و مذهب ما بوده است.

این حماسه تاریخی که همه ساله بدون هیچ مقدمه و محرک تبلیغاتی، امواج خروشان از احساسات پاک و زلال میلیون‌ها انسان آزاده ایجاد می‌کند، در نوع خود بی‌نظیر است به همین جهت همواره دشمنان کینه‌توز اسلام و تشیع، به کمین آن نشست‌اند تا با کمرنگ کردن این نهضت انسان‌ساز و آمیختن آن با خرافات، از عظمت و شکوه آن بکاهند. در این برهه حساس تاریخ بر خویش لازم دیدم نکات چندی را در این راستا متذکر شوم:

الف. علما و مبلغین معزز!

سعی کنید با عمل و رفتار نیک خود روحیه حفظ تقوای الهی را در جامعه، بیش از پیش رونق بخشیده و مجالس عزای امام حسین^(ع) را طوری برگزار کنید که باعث ایجاد رابطه عاطفی و عشق به اهل بیت^(ع) از روی شناخت و ادله معتبر در مخاطبین گردد، معارف حسینی و علوی را که منطبق بر معارف قرآن کریم است به مردم رسانیده و از هرگونه بیانات احساسی و به دور از واقعیت جدا پرهیز کنید.

ب. مداحان و مرثیه‌سرایان عزیز!

۱. مواظب باشید در مداحی و مرثیاتی از ذکر مسائلی که باعث تحریف اذهان و یا نشر خرافات که از شأن

نسبت به آیت الله محقق کابلی بدبین باشد؛ ولی این فتوا باعث شد که از حیف و میل بی‌مورد خمس جلوگیری شود.

نظم و سیستم داشتن در هرامری باعث بهبودی آن می‌شود، خمس به سادات نیز از این امر مستثنا نیست، در سهم سادات باید نظم به وجود می‌آید و این نظم در سهم سادات می‌خواست که پرداخت آن با اجازه مجتهد باشد.

جایز نبودن قمه زنی

همه ساله در هفتم و دهم محرم الحرام یک عده در شهر کابل، قمه زنی می‌کنند. این عمل با انگیزه‌های مختلف عقیده‌ای انجام می‌گیرد؛ ولی قمه زنان با هر انگیزه و دلیل که این عمل را انجام می‌دهند نسبت به انجام سایر اعمال و تکالیف دینی و مذهبی کوتاهی می‌کنند، قمه زنی کارکرد پیام رسانی و معرفی اهداف نهضت امام حسین را تبدیل به بعد منفی کرده و از مذهب و دین چهره خشن را به نمایش می‌گذارد.

در افغانستان شیوه برگزاری عزاداری هر دو مذهب تشیع و تسنن بسیار مهم است، کوشش شود که این دو مذهب نزدیکی بیشتری داشته باشند. آیت الله محقق کابلی با در نظر داشت واقعیت‌های افغانستان در صدد بود که مذاهب در تقارن هم زیست داشته باشند؛ لذا ایشان اعمال مثل قمه زنی که از یک طرف خشن و وهن به مذهب است و از طرف دیگر باعث افتراق مذاهب می‌شود، جایز نمی‌داند.

در این جا پیام ایشان را در مورد عزاداری نهضت امام حسین ذکر می‌کنم:
پیام حضرت آیت الله العظمی محقق کابلی در آستانه محرم الحرام ۱۴۳۲

بدون شک هر مکتبی برای باقی ماندن و حفظ حیات خویش، علاوه بر این که نیاز به پایه‌های شناخت و معرفت منطقی و عقلانی قوی دارد، وابستگی زیاد به احساس و شورآفرینی در راه رسیدن به هدفش دارد. در طول تاریخ فراوان مشاهده شده است، مکاتبی که از شور، احساس و عواطف لازم برخوردار نبوده است و در

این‌گونه مجالس به دور است و نیز مسائلی که بوی غلو دربارهٔ ائمه اطهار^(ع) و سایر بزرگان می‌دهند، خودداری نمایند تا ضمن بهره‌مندی از فیوضات کامل عزاداری خاندان عصمت و طهارت^(ع)، بهانه‌ای به دست دشمنان دین و مذهب نداده باشید.

۲. مداحان عزیز پر شما است که ضمن احترام به پیر مریدان و پیش کسوتان مداحی و مراثی، از تقلید سبک‌های نامتناسب و مبتذل در مداحی‌ها پرهیز کرده و اجازه ندهید آلات موسیقی، آگاهانه یا ناآگاهانه در مجالس عزاداری استفاده شود.

۳. اجازه ندهید عده‌ای در مجالس عزاداری برهنه شوند یا آسیب جدی [از قبیل قمه زنی و استفاده از زنجیرهای تیغ‌دار و مانند آن] به بدن برسانند یا تعبیرات توهین‌آمیز به کار ببرند.

ج. مؤمنین و عزاداران محترم!

همان‌طور که می‌دانید عزاداری حضرت سید الشهدا^(ع) مایهٔ افتخار همهٔ ما شیعیان است؛ اما سعی کنید که عزاداری‌ها برای رضای خدا و بزرگداشت شعائر الهی هرچه پرشکوه‌تر برپا کنید؛ اما از هرگونه اعمال ریاکارانه، چشم و هم‌چشمی، خودخواهی‌ها و اسراف در مراسم‌ها و غیر آن جدا پرهیز کنید.

قربانی حج در وطن خود حاجی

قربانی حج یکی از ارکان مهم حج به شمار می‌رود. بسیاری از مجتهدین قربانی را در همان سرزمین خود مکّه شریف واجب می‌دانند و در سرزمین‌های دیگر پیشه جواز نمی‌دارند؛ چون در این قرن‌های اخیر، جمعیت^{۱۳۹۴} زائرین حج زیاد شده است و مصرف گوشت قربانی در خود مکّه گنجایش ندارد؛ لذا آیت‌الله محقق کابلی قربانی کردن را در افغانستان جایز می‌داند. مقلدین‌شان می‌توانند که به نیابت زائر حج در افغانستان قربانی کنند. از جناب ایشان سوال می‌شود: ”در این سال‌ها،

قربانگاه حاجیان از منا به پشت جبل‌النور انتقال یافته است و علاوه بر این، گوسفندان و بزهایی را که در برابر چهار صد ریال عربستان می‌دهند جامع و واجد شرایط قربانی نیستند، آیا حاجی می‌تواند با تلفن به خانواده‌اش خبر دهد که به نیابت از او در وطن خودش، قربانی کنند؟“

پاسخ دهنده: معظم له

”در صورتی که آن روز عید قربان باشد، اشکالی ندارد.“ (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله محقق کابلی)

راه حل فقهی برای معاملات پول کاغذی

در قرون پیشین، پول رایج، سکه‌های طلا و نقره بود. در روایات و دیدگاه فقهای اسلام نیز همین‌گونه پول‌ها موضوع بحث و فتوا بوده است. امروزه پول اعتباری جایگزین سکه‌های مزبور شده است و معاملات پولی یکی از پدیده‌های جدید قرن جدید است. این پدیده، مسائل حقوقی و فقهی جدیدی را در پی آورده است؛ هم موضوع پول تغییر کرده و هم احکام فقهی پول دچار تغییرات شده است. مجتهدین نیز با فتواهای‌شان نظرات مختلفی در این زمینه داشته‌اند. معاملهٔ اسکناس ربح‌دار به اسکناس به نص صریح قرآن جایز نیست. بیشتر مجتهدین، اسکناس به اسکناس اضافه‌تر را جایز نمی‌دانند، همین قسم معاملهٔ پولی کاغذی را نیز به اضافه‌تر پول کاغذی جایز نمی‌دانند؛ اما آیت‌الله محقق کابلی با شرط گذاشتن یک جنس بالای پول کاغذی و تبدیل آن را به پول کاغذی بیشتر نقداً یا مدت‌دار جایز می‌داند.

این نظر جدید آیت‌الله محقق گره‌گشای بسیاری معاملات پولی در بین مردم گردید و مشکل جامعه با این روش معاملات پولی کاغذی حل شد؛ اما معاملهٔ پول کاغذی به صورت ربوی آن که همان قرض با سود باشد، جواز ندارد که از نظر آیت‌الله محقق کابلی نیز جواز ندارد. □